



Självständigt arbete, Påbyggnadskurs Krigsvetenskap (15 HP)

| | |
|---|----------------|
| Författare: Vendela Callisen | Årskull: 23/26 |
| Lärosäte: Försvarshögskolan | |
| Handledare: David Randahl | |
| Antal ord: 11 079 | |
| <p style="text-align: center;">Medborgarrollen i svensk kriskommunikation 1943-2024</p> <p><u>Abstract</u></p> <p>This study examines how the role of the citizen is constructed in Swedish state crisis communication over time. It focuses on official readiness brochures distributed to the population during two different security contexts, the early Cold War (1943-1961) and the contemporary period (2018-2024). The aim is to analyze how responsibility, agency, and the relationship between the state and the individual are expressed, as well as to identify continuities and changes. The study applies a qualitative text analysis, using the readiness model as a theoretical framework. Three analytical dimensions are examined: readiness as a dynamic process, as multi-level efficiency, and as a mental mindset. The empirical material consists of five widely distributed brochures aimed at informing citizens about how to act in crisis or war. The findings show both continuity and change. Across all periods, citizens are consistently portrayed as responsible actors in national readiness. However, the form of this responsibility evolves over time. Earlier brochures emphasize duty, discipline, and obedience within a strongly state-centered structure. In contrast, more recent brochures highlight individual initiative, critical thinking, and shared responsibility. The results also show a shift in communication style, from authoritative and directive language to a more inclusive and encouraging tone. Visual representations have become more diverse and collaborative, reflecting a broader and more inclusive understanding of society.</p> <p><u>Nyckelord:</u> kriskommunikation, beredskap, civilförsvar, informationsbroschyrer.</p> | |

Innehållsförteckning

| | |
|---|-----------|
| 1. Inledning | 3 |
| 1.1 Forskningsproblem | 4 |
| 1.2 Syfte och frågeställning | 4 |
| 1.3 Tidigare forskning | 5 |
| 1.4 Avgränsningar | 7 |
| 2. Teori | 8 |
| 2.1 Centrala begrepp | 9 |
| 2.1.1 Beredskap som en dynamisk process..... | 9 |
| 2.1.2 Beredskap som handlingsförmåga på fler nivåer..... | 10 |
| 2.1.3 Beredskap som ett mentalt förhållningssätt | 10 |
| 2.1.4 Begreppens relation i modellen..... | 10 |
| 2.2 Kritik till teorin | 11 |
| 3. Metod | 11 |
| 3.1 Forskningsdesign | 12 |
| 3.2 Operationalisering | 12 |
| 3.2.1 Analysverktyg | 13 |
| 3.3 Analysens genomförande | 14 |
| 3.4 Material | 14 |
| 3.5 Forskningsetik | 16 |
| 4. Analys | 16 |
| 4.1 Beredskap som dynamisk process | 16 |
| 4.2 Beredskap som handlingsförmåga på flera nivåer | 20 |
| 4.3 Beredskap som ett mentalt förhållningssätt | 24 |
| 4.4 Sammanfattande analys | 28 |
| 5. Slutsatser | 29 |
| 5.1 Diskussion | 30 |
| 5.2 Vidare forskning | 32 |
| 6. Källförteckning | 33 |

1. Inledning

Europa befinner sig idag i ett försämrat säkerhetspolitiskt läge. Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina 2022 har åter gjort storskaligt krig i Europa till en realitet, samtidigt som stormaktsrivaliteten mellan väst, Ryssland och Kina har intensifierats. Denna utveckling har bidragit till en situation som av flera forskare beskrivs som ett slags nytt kallt krig, 1947-1991, där ideologiska motsättningar och militär upprustning åter präglar den internationella politiken (Ford 2023, s. 1-2). Samtidigt bedömer Sveriges underrättelsemyndighet att säkerhetsläget i Europa har försämrats under senare år. Hot mot både militär och civil infrastruktur har ökat (Försvarmakten 2025, s. 5-7), vilket ställer högre krav på samhällets samlade motståndskraft. Detta innebär att krig inte kan betraktas som en fråga enbart för militära organisationer, utan berör hela samhället. Sveriges totalförsvaret har alltså åter blivit en viktig del av säkerhetspolitiken, där civilsamhällets motståndskraft och befolkningens beredskap lyfts fram som avgörande faktorer. Denna utveckling har också lett till att praktiska beredskapsåtgärder åter blivit aktuellt, exempelvis planering för massutrymning av civila och stora beredskapsövningar, något som i Sverige inte genomförts i större skala sedan kalla kriget (Sveriges Radio 2026). Att civila förväntas spela en central roll i krig är dock inget nytt fenomen i svensk säkerhetspolitik. Under det kalla kriget utvecklades ett omfattande civilförsvaret där befolkningen förbereddes på krig genom bland annat informationskampanjer och utrymningsövningar. Civilförsvaret var en central del av Sveriges säkerhetspolitik under denna period och syftade till att säkerställa samhällets funktion även under krigstillstånd (Cronqvist 2008, s. 12-14).

I denna kontext fick statliga informationsbroschyrer en roll att höja beredskapen hos befolkningen. En av de mest kända av dessa skrifter är broschyren *Om kriget kommer*, som under flera år distribuerades till svenska hushåll. Broschyren gav instruktioner om hur medborgare skulle agera i krig, men formulerade också en bredare berättelse om relationen mellan stat och medborgare i kris. Genom råd om civil beredskap skapades föreställningar om hur samhället skulle fungera även under extrema förhållanden. I dag har denna metod åter blivit aktuell. År 2018 återintroducerades broschyren i modern form genom *Om krisen eller kriget kommer*, som distribuerades till samtliga svenska hushåll. Syftet var att stärka befolkningens beredskap och medvetenhet om hur man bör agera i krissituationer. Samtidigt gör detta en bredare fråga mer aktuell, om hur staten kommunicerar risk och ansvar till sina medborgare i en tid där hotbilden förändrats men där många säkerhetspolitiska mönster

påminner om kalla krigets logik. Likheter mellan dagens säkerhetspolitiska situation och det kalla kriget gör det särskilt relevant att analysera hur staten kommunicerar med sina medborgare.

1.1 Forskningsproblem

Mot denna bakgrund blir statlig kriskommunikation ett viktigt forskningsområde. Tidigare forskning har i stor utsträckning studerat effekterna av kriskommunikation, exempelvis hur medborgare reagerar på statliga budskap eller i vilken grad sådana kampanjer påverkar försvarsvilja och beredskap. Däremot är det mindre utforskat hur själva budskapen är utformade och vilka föreställningar om medborgaren som kommuniceras i statliga texter. Detta väcker en fråga, hur konstrueras egentligen medborgarens roll i statens kriskommunikation? Vilket ansvar tillskrivs individen, och hur definieras relationen mellan stat och medborgare i tider av kris och krig? Denna studie tar sin utgångspunkt i den svenska beredskapsskriften *Om kriget kommer* från perioden 1943-1961 samt den moderna motsvarigheten *Om krisen eller kriget kommer* från perioden 2018-2024. Genom att jämföra dessa texter analyseras hur medborgarens roll konstrueras i två säkerhetspolitiska kontexter som trots tidsavstånd uppvisar tydliga paralleller.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna studie syftar till att bidra till forskningen om statlig kriskommunikation och civilförsvar. Mer specifikt syftar uppsatsen till att analysera hur statens syn på medborgarens ansvar, handlingsutrymme och relation till staten uttrycks i olika versioner av den svenska beredskapsskriften. Studien utgår från antagandet att statlig kriskommunikation inte enbart handlar om att informera, utan också om att forma föreställningar om hot, trygghet och medborgarskap. Genom att analysera material från olika tidsperioder, det tidiga kalla kriget (1943-1961) och dagens säkerhetspolitiska situation, undersöks hur dessa föreställningar förändrats eller bestått över tid. Studien söker därmed en djupare förståelse för hur medborgaren konstrueras i statlig kriskommunikation och vilken roll individen tilldelas i totalförsvaret.

Forskningsfråga

Hur konstrueras medborgarens roll i statlig kriskommunikation, och vilka kontinuiteter och förändringar kan identifieras mellan 1943-2024?

Studien bidrar till forskningen om kriskommunikation och civilförsvar genom att rikta fokus mot kommunikationens innehåll, snarare än enbart dess effekter. Genom att analysera hur medborgaren framställs i statliga texter över tid adresserar studien en forskningslucka inom forskningen om totalförsvar och civil beredskap. I ett säkerhetspolitiskt läge präglad av krig i Europa och ökade krav på civil motståndskraft är statens sätt att kommunicera med sina medborgare av stor betydelse. Hur staten formulerar sig påverkar inte bara individers handlingsberedskap, utan också tilliten till staten och viljan att bidra till samhällets försvar. Genom att studera hur denna relation konstrueras i statliga texter kan studien bidra till en ökad förståelse för kriskommunikationens roll i utvecklingen av civilförsvar och försvarsvilja i Sverige.

1.3 Tidigare forskning

Samtida forskning visar att kriskommunikation är en komplex process som inte enbart handlar om informationsöverföring. Mer specifikt handlar den om hur risk, mening och handling formas i samspelet mellan budskap, mottagare och kontext. Vidare har forskningen har i hög grad intensifierats i samband med COVID-19-pandemin, en global kris som tydligt synliggjorde kommunikativa utmaningar i osäkra och snabbt föränderliga situationer. I denna kontext framträder kriskommunikation inte enbart som en fråga om informationsöverföring, utan som en central faktor för hur individer tolkar risker och omsätter dessa tolkningar i handling. Forskning påvisar att människors vilja att följa myndigheters rekommendationer i hög grad är beroende av hur tydliga, konsekventa och begripliga budskapen är. När kommunikationen upplevs som otydlig eller motsägelsefull riskerar den att skapa osäkerhet och därmed minska efterlevnaden. Dock är efterlevnad inte enbart en effekt av auktoritet. Den formas även i relation till sociala normer och uppfattningar om vad som upplevs som legitimt och rimligt (Nylén 2021, s. 225-226). Ett närliggande perspektiv återfinns i forskning om intern kriskommunikation under pandemin. Effektiv kommunikation inom organisationer förutsätter att budskap inte enbart distribueras, utan även anpassas till mottagarnas olika förutsättningar. Kommunikation förstås här som en process där mening skapas gemensamt, snarare än något som ensidigt överförs från ledning till medarbetare (Lee m.fl. 2020, s. 3-5). Detta synsätt understryker att kriskommunikation är beroende av interaktion, förtroende och organisatoriska relationer. Dessa insikter kompletteras av forskning som tydligt problematiserar föreställningen om mottagaren som en enhetlig grupp. Tidigare forskning

visar att kriskommunikation ofta utformas utifrån antagandet om en homogen befolkning, trots att olika grupper har skilda uppfattningar och erfarenheter. Detta riskerar att leda till att vissa grupper inte nås av informationen, eller tolkar den på sätt som avviker från det avsedda syftet (Olofsson 2007, s. 8-10). All denna forskning pekar på att kriskommunikation bör förstås som ett komplext samspel mellan budskap, mottagare och kontext.

Med denna bakgrund så belyser historisk forskning att statlig kriskommunikation länge har haft en meningsskapande funktion. Den har också bidragit till att forma både riskförståelse och medborgarroller över tid. Genom att studera tidigare former av statlig kriskommunikation gör det möjligt att identifiera kontinuiteter. Dessa rör hur risk, ansvar och handlingsutrymme kommuniceras till medborgare. Till exempel analyserar studier av danska informationsbroschyrer från kalla kriget hur dessa användes för att forma medborgarnas förståelse av krig. Resultaten påvisar att dessa broschyrer såväl innehöll praktiska instruktioner som bidrog till att konstruera krig som ett hanterbart och begripligt tillstånd. Genom att betona att rätt beteende kunde minska risker skapades en bild av att individen hade möjlighet att påverka sin situation, vilket i sin tur bidrog till att normalisera hotet (Bjørnsson, Farbøl & Sylvest 2020, s. 36-37). Ett liknande resonemang återfinns i forskning om det svenska civilförsvaret i relation till välfärdsstatens framväxt. Här framgår att statlig kommunikation spelade en central roll i att forma en specifik medborgarroll präglad av ansvarstagande, disciplin och tillit till staten. Informationsmaterial fungerade således inte enbart som instruktioner, utan som ett sätt att etablera och reproducera relationen mellan stat och medborgare i krigstid (Cronqvist 2009, s. 171-174). Den historiska forskningen visar att kriskommunikation inte är ett nytt fenomen, utan att den länge har haft en meningsskapande funktion. Genom kommunikationen formas inte bara förståelsen av hot, utan även föreställningar om medborgarens roll i relation till staten.

I en svensk kontext belyser studier att statliga budskap har flera parallella funktioner och påverkar olika aspekter av medborgarnas uppfattningar på skilda sätt. Exempelvis analyserar studier av den svenska beredskapsbroschyren från 2018 hur staten kommunicerar krisberedskap till medborgarna. Studien påvisar att kampanjen nådde en stor del av befolkningen och bidrog till att stärka uppfattningen om individens ansvar för civil beredskap (Brommesson & Bengtsson 2019, s. 32-34). Samtidigt visar resultaten att kampanjen hade begränsad effekt på förtroende och riskuppfattning. Detta indikerar att olika aspekter av kriskommunikation påverkas på olika sätt. Medan ansvarskänsla kan förstärkas, är det svårare

att förändra mer etablerade uppfattningar om risk och tillit. Detta innebär att statlig kriskommunikation har flera parallella funktioner. Den informerar, men medverkar också till att forma normer kring ansvar och handlande. Effekterna av kommunikationen är därför inte entydiga, utan varierar beroende på vad som studeras och hur mottagarna tolkar budskapen.

Sammanfattningsvis demonstrerar tidigare forskning att kriskommunikation spelar en avgörande roll för hur medborgare uppfattar risker, ansvar och handlingsutrymme i krissituationer. Trots detta är kunskapen begränsad om hur dessa föreställningar konstrueras i själva budskapen. Studier från både samtida och historiska kontexter pekar på att kommunikation inte enbart överför information, utan också resulterar i att skapa mening och forma relationen mellan stat och medborgare. Samtidigt har forskningen i stor utsträckning fokuserat på kommunikationens effekter. Det finns däremot en mer begränsad förståelse för hur själva budskapen är utformade och vilka föreställningar om medborgaren som konstrueras i statlig kriskommunikation. Även om historiska studier visar att informationsmaterial har en tydlig meningsskapande funktion, saknas i hög grad analyser som systematiskt undersöker hur dessa föreställningar förändras över tid. Med denna bakgrund så adresserar föreliggande studie en inomvetenskaplig forskningslucka genom att analysera hur medborgarrollen konstrueras i statlig kriskommunikation i olika tidsperioder. Studien bidrar därmed till en fördjupad förståelse av hur statlig kommunikation inte enbart informerar, utan även formar medborgarskap och ansvar i totalförsvaret.

1.4 Avgränsningar

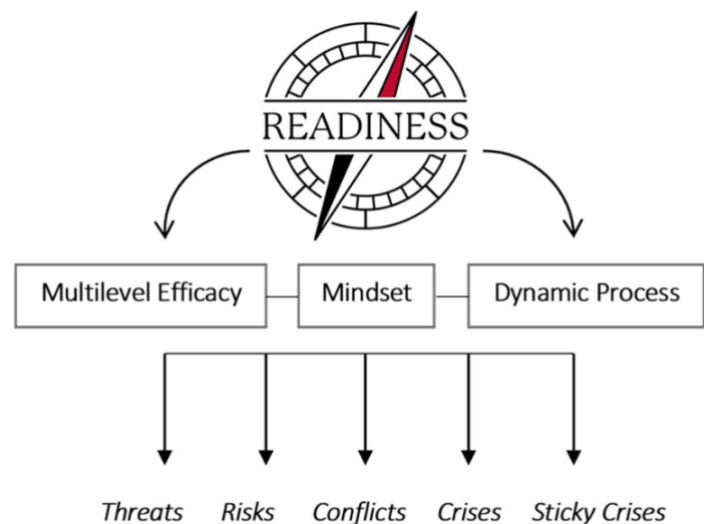
Studien avgränsas empiriskt till statliga informationsbroschyrer som distribuerats brett till den svenska befolkningen i syfte att informera om hur medborgare bör agera i kris eller krig. Materialet omfattar tre versioner av *Om kriget kommer* (1943, 1952, 1961) samt de moderna motsvarigheterna *Om krisen eller kriget kommer* (2018, 2024). Urvalet fokuserar därmed på två säkerhetspolitiska perioder. Det tidiga kalla kriget och dagens säkerhetspolitiska kontext. Urvalet kan förstås som en strategi av viktiga fall (Esaiasson m.fl. 2024, s. 65-66), då broschyrerna utgör centrala verktyg i statens kommunikation med medborgarna i kris och krig. Samtidigt kan urvalet även förstås som ett slags totalurval av de broschyrer som distribuerats till hela den svenska befolkningen. Under kalla kriget var utgåvorna 1943, 1952 och 1961 de enda som spreds till samtliga hushåll. Senare informationsinsatser skedde via andra kanaler, exempelvis delar i telefonkataloger (Cronqvist 2009, s. 188), eller riktades till

specifika sammanhang som utbildning. Dessa inkluderas inte i studien. En konsekvens av detta är att studien inte analyserar alla former av kriskommunikation under perioden, utan fokuserar på ett begränsat antal dokument. Det hade kunnat ge en mer omfattande bild av statens kriskommunikation över tid, men hade samtidigt gjort materialet betydligt mer svårare att jämföra systematiskt. Avgränsningen innebär att studien fokuserar på de mest utbredda formerna av statlig kriskommunikation. Detta möjliggör en analys av hur medborgarens roll konstrueras i texter med bred samhällslig räckvidd.

2. Teori

Mot bakgrund av studiens syfte att undersöka hur medborgarens roll konstrueras i statlig kriskommunikation, blir det centralt att analysera hur kommunikation bidrar till att forma beredskap hos individer och samhällen.

För att fånga denna dimension används beredskapsmodellen (readiness-modellen) som teoretiskt ramverk, se figur 1. Modellen, utvecklad av Jin m.fl. (2024a), introducerar beredskap (readiness) som ett centralt begrepp inom kriskommunikation. Modellen möjliggör en analys av hur statlig kommunikation inte enbart informerar, utan också förbereder medborgare för risker, hot och kriser. Den tar sin utgångspunkt



Figur 1. Beredskapsmodellen (Jin m.fl. 2024a, s. 5)

i att tidigare forskning främst har fokuserat på organisationers krishanteringsförmåga, medan mindre uppmärksamhet riktats mot hur kommunikation kan skapa beredskap hos individer och samhällen (Jin m.fl. 2024a, s. 2-3).

Begreppet beredskap kan i detta sammanhang förstås som individers och samhällens förmåga att förstå risker, utveckla beredskap och agera effektivt i en krissituation. Beredskap handlar därmed inte enbart om organisatorisk krisberedskap utan också om hur människor mentalt och praktiskt förbereds inför potentiella kriser. Kommunikationen spelar en central roll i denna process eftersom den bidrar till att forma människors riskuppfattningar, deras tillit till institutioner och deras upplevelse av handlingsförmåga i krissituationer (Jin m.fl. 2024a, s. 3-4).

Beredskapsmodellen är särskilt relevant eftersom den möjliggör en analys av hur kommunikation bidrar till att skapa och forma beredskap hos individer och samhällen. De statliga informationsbroschyrerna syftar till att informera medborgare om risker, uppmuntra förberedelser och ge instruktioner för hur man bör agera i kris eller krig. Genom att använda beredskapsmodellen som teoretiskt ramverk kan studien därför undersöka hur statlig kriskommunikation försöker skapa beredskap hos medborgarna och hur denna beredskap konstrueras i olika historiska kontexter.

2.1 Centrala begrepp

Beredskapsmodellen presenterar beredskap som ett koncept som kan tillämpas på olika typer av samhällseliga utmaningar, såsom hot, risker, konflikter och kriser. Modellen menar att beredskap inte är ett statiskt tillstånd utan en kontinuerlig process där individer och samhällen utvecklar kapacitet att förstå och hantera osäkerhet (Jin m.fl. 2024a, s. 4-5).

Beredskapsmodellen bygger därmed på tre centrala komponenter. (1) Beredskap som en dynamisk process (readiness as a dynamic process), (2) beredskap som handlingsförmåga på flera nivåer (readiness manifested as multilevel efficacy) samt (3) beredskap som ett mentalt förhållningssätt (readiness as a mindset).

2.1.1 Beredskap som en dynamisk process

Det första centrala begreppet i modellen är beredskap som en dynamisk process. Beredskap bör inte förstås som ett slutmål eller ett fast tillstånd, utan som en pågående process där individer, organisationer och samhällen kontinuerligt utvecklar sin förmåga att hantera kriser. Denna process omfattar både lärande, informationsspridning och anpassning till förändrade risker och hot (Jin m.fl. 2024a, s. 5-7). I denna dynamiska process spelar kommunikation en avgörande roll. Genom information och utbildning kan institutioner bidra till att stärka människors förståelse för potentiella risker och deras förmåga att agera när en kris uppstår. Beredskap innebär därför att människor successivt utvecklar både kunskap och praktiska färdigheter som gör det möjligt att hantera osäkerhet och föränderliga krissituationer (Jin m.fl. 2024a, s. 6).

2.1.2 Beredskap som handlingsförmåga på fler nivåer

Det andra centrala begreppet är beredskap som handlingsförmåga på flera nivåer, vilket syftar på att beredskap uppstår genom samspel mellan olika nivåer i samhället. Beredskap är inte enbart en individuell egenskap utan formas genom interaktion mellan individer, organisationer och institutioner. Dessa olika nivåer bidrar tillsammans till samhällets övergripande motståndskraft i krissituationer (Jin m.fl. 2024a, s. 7). På individnivå handlar handlingsförmåga om människors upplevelse av att de har kunskap och resurser att agera i en krissituation. På organisationsnivå handlar det om institutioners förmåga att kommunicera risker och ge tydliga instruktioner. På samhällsnivå handlar det om hur institutioner och medborgare tillsammans kan skapa en kollektiv beredskap inför kriser. Handlingsförmåga på flera nivåer innebär därmed att beredskap utvecklas genom samverkan mellan olika aktörer i samhället (Jin m.fl. 2024a, s. 7).

2.1.3 Beredskap som ett mentalt förhållningssätt

Det tredje centrala begreppet är beredskap som ett mentalt förhållningssätt. Beredskap är som ett sätt att tänka kring risker och osäkerhet. Beredskap som ett mentalt förhållningssätt innebär att individer utvecklar en mental inställning där de är medvetna om potentiella risker och är beredda att anpassa sitt beteende i en krissituation (Jin m.fl. 2024a, s. 7-8). Denna inställning innebär att människor inte endast reagerar på kriser när de inträffar, utan att de redan i förväg är mentalt förberedda på att hantera dem. Kommunikation spelar en central roll i utvecklingen av detta mentala förhållningssätt eftersom information om risker och beredskap kan bidra till att skapa en kultur där individer ser sig själva som aktiva aktörer i krishantering (Jin m.fl. 2024a, s. 8).

2.1.4 Begreppens relation i modellen

De tre begreppen i beredskapsmodellen är nära sammankopplade och beskriver tillsammans hur beredskap utvecklas i samhället. Den dynamiska processen beskriver hur beredskap utvecklas över tid genom kommunikation och lärande. Handlingsförmåga på flera nivåer visar att denna process sker genom samverkan mellan alla i samhället, där individer, organisationer och institutioner tillsammans bidrar till att skapa beredskap. Det mentala förhållningssättet beskriver slutligen den mentala inställning som gör att individer är redo att agera i en krissituation. Tillsammans bildar dessa tre komponenter en modell där beredskap

förstås som en kombination av kunskap, samverkan och mental förberedelse (Jin m.fl. 2024a, s. 5-8).

2.2 Kritik till teorin

Modellen har mött viss kritik, framför allt i relation till dess abstraktionsnivå och behovet av tydligare operationalisering. Skaparna av modellen i den efterföljande artikeln, *READINESS as a new framework for crisis management*, väljer att vidareutveckla modellen med ambitionen att göra den mer tillämpbar i praktiken. Studien lyfter att tidigare forskning om krisberedskap ofta varit fragmenterad eller alltför snävt inriktad på organisatoriska strukturer. De argumenterar för att beredskap bör förstås som ett integrerat ramverk som knyter samman olika aktörer, nivåer och processer i krishantering (Jin m.fl. 2024b, s. 2-4). Vidare beskrivs behovet av att koppla samman teoretiska perspektiv med praktiska erfarenheter från krishantering, vilket innebär att beredskaps-modellen utvecklas i riktning mot ett mer tillämpbart analysverktyg. Detta kan också förstås som ett svar på kritiken, där modellen riskerat att bli för generell. Genom att tydligare definiera hur beredskap kan identifieras och användas i konkreta sammanhang försöker artikeln därmed stärka modellens analytiska och praktiska relevans (Jin m.fl. 2024b, s. 5-7).

Trots att beredskaps-modellen kritiserats för sin relativt höga abstraktionsnivå är modellen lämplig för studien. Den är fortsatt relevant då kritiken främst rör behovet av tydligare operationalisering, inte modellens grundläggande antaganden. Modellen erbjuder ett analytiskt perspektiv som fångar beredskap som ett flerdimensionellt fenomen.

3. Metod

För att kunna svara på den ställda forskningsfrågan så genomförs studien som en beskrivande kvalitativ textanalys, mer specifikt idéanalys. Tolkningen av materialet sker med hjälp av ett teoretiskt grundat analysredskap. En kvalitativ textanalys syftar till att identifiera och analysera idéstrukturer i texter samt hur dessa kan förändras över tid och mellan olika sammanhang (Esaiasson m.fl. 2024, s. 309-314). En beskrivande idéanalys syftar inte enbart till att återge innehållet i en text, utan till att synliggöra idéer och föreställningar som inte alltid framträder direkt i materialet. Samt att se hur dessa idéer uttrycks i olika sammanhang eller tidsperioder (Bergström & Svärd 2018, s. 140-141).

3.1 Forskningsdesign

Studien har en beskrivande forskningsdesign där statliga informationsbroschyrer analyseras över tid. Studien har en interpretivistisk, också en så kallad hermeneutisk ansats. Valet av design är kopplat till studiens syfte att undersöka hur medborgarens roll konstrueras i statlig kriskommunikation, samt hur dessa föreställningar förändras eller består i olika historiska kontexter. Den valda forskningsdesignen och metoden är relevant i detta sammanhang eftersom den möjliggör en systematisk tolkning av både manifesta och latent budskap i informationsbroschyerna. Det blir möjligt att analysera inte bara vad som kommuniceras, utan också vilka idéer och föreställningar om medborgaren som ligger till grund för kommunikationen (Esaiasson m.fl. 2024, s. 309, 329). Genom att studera flera broschyrer från olika tidsperioder skapas förutsättningar för en analys där både kontinuiteter och förändringar kan identifieras.

3.2 Operationalisering

För att kunna analysera hur statlig kriskommunikation konstruerar medborgarens roll i informationsbroschyerna behöver den teoretiska modellen operationaliseras.

Operationalisering innebär att teorins begrepp översätts till analytiska frågor som gör det möjligt att undersöka det empiriska materialet. Analysfrågorna sammanställs i ett analysverktyg som sedan kan tillämpas på text- och bildmaterialet i broschyrerna.

Analysverktyget utgår från tre analytiska dimensioner. Den första dimensionen fokuserar på avsändarens föreställningar, det vill säga hur staten framställer medborgarens ansvar och roll i kris. Den andra dimensionen fokuserar på textens språkliga och visuella utformning, exempelvis vilka begrepp, metaforer och bilder som används för att beskriva krig, kris och medborgarens handlingsutrymme. Den tredje dimensionen består av teoretiskt grund, där beredskapsmodellens begrepp används för att analysera hur beredskap konstrueras i materialet (Widén 2024, s. 214-220).

Analysverktyget utformas av en matris, där de teoretiska begreppen utgör analyskategorier. I matrisen formuleras konkreta analysfrågor som ställs till varje text i materialet. En sådan struktur gör det möjligt att systematiskt analysera materialet över tidsperioderna och identifiera kontinuiteter och förändringar i hur medborgarrollen framställs (Esaiasson m.fl. 2024, s. 313-314). Operationaliseringen bidrar till studiens begreppsvaliditet genom att de centrala begreppen konkretiseras i specifika analysfrågor. Det blir möjligt att systematiskt undersöka hur beredskap och medborgarroll uttrycks i materialet. Detta minskar även risken

för godtyckliga tolkningar och stärker analysens träffsäkerhet (Esaiasson m.fl. 2024, s. 125-128).

3.2.1 Analysverktyg

För att kunna analysera hur beredskapsmodellens begrepp uttrycks i det empiriska materialet operationaliseras beredskapsmodellen i följande analysverktyg.

| Teoretiskt begrepp & begreppets definition (kortfattad) | Analytiska frågor | Illustration frågor |
|---|---|--|
| <p>1. Beredskap som dynamisk process</p> <p>Beredskap förstås som en kontinuerlig process där individer succesivt utvecklar kunskap och förmåga att hantera kriser.</p> | <p>1A. Hur beskrivs krig eller kriser: som plötsliga undantag eller som något samhället kontinuerligt måste förbereda sig för?</p> <p>1B. Vilka typer av förberedelser uppmanas medborgaren att göra i vardagen?</p> <p>1C. Hur framställs relationen mellan nutid och framtida kriser?</p> | <p>1D. Hur framställs krisens utveckling i bilder eller diagram (t.ex. steg, förberedelser eller tidsförlopp?)</p> |
| <p>2. Beredskap som handlingsförmåga på flera nivåer</p> <p>Beredskap uppstår genom samspel mellan individ, samhälle och stat.</p> | <p>2A. Vilket ansvar tillskrivs medborgaren i relation till staten och samhällets institutioner?</p> <p>2B. Vilka konkreta handlingar förväntas medborgaren utföra i kris eller krig?</p> <p>2C. Hur framställs samspelet mellan civila och myndigheter i krissituationer?</p> | <p>2D. Hur framställs relationen mellan individ och stat visuellt (t.ex. samarbete, kollektiv handling)?</p> <p>2E. Visar bilder människor som aktivt deltar i samhällets försvar eller krishantering?</p> |
| <p>3. Beredskap som ett mentalt förhållningssätt</p> <p>Beredskap som ett sätt att tänka kring risker, ansvar och samhällelig motståndskraft.</p> | <p>3A. Hur beskrivs medborgarens attityd eller inställning till kris och beredskap?</p> <p>3B. Vilka värden eller normer kopplas till beredskap (t.ex. ansvar, solidaritet, disciplin)?</p> <p>3C. Hur framställs medborgaren: som passiv mottagare av information eller som aktiv samhällsaktör?</p> | <p>3D. Hur framställs känslor eller attityder i illustrationer (t.ex. lugn, disciplin, trygghet)?</p> |

Figur 2. Analysverktyg

3.3 Analysens genomförande

Analysen utgår från en deduktiv ansats, där analysverktygets teoretiskt grundade kategorier utvecklas före den empiriska analysen och därefter tillämpas systematiskt på materialet (Esaiasson m.fl. 2024, s. 81-82). Analysen genomförs sedan genom att varje broschyr läses flera gånger och tolkas utifrån analysverktygets frågor. Analysfrågorna ställs systematiskt till varje text och används för att identifiera relevanta textavsnitt, formuleringar och illustrationer som uttrycker idéer om medborgarens roll i kris och krig. Läsningen sker i kronologisk ordning, där start sker med att ställa alla analysfrågor till 1943 broschyren, sedan vidare till nästa. Analysen presenteras därefter i löpande text, där citat och exempel från materialet används för att visa hur olika idéer uttrycks i broschyrerna. För att stärka studiens reliabilitet genomförs analysen enligt tillvägagångssättet "test-retest", vilket minskar risken för godtyckliga tolkningar och misstag i analysen. Genom att samma analysfrågor konsekvent tillämpas på hela materialet, samt att delar av analysen kan återupprepas, skapas förutsättningar för en noggrann analys. I bästa fall hade flera forskare arbetat med denna studie och genomfört samma analys. Begränsningarna gör att testresultaten blir intrakoderreliabiliteta. (Esaiasson m.fl. 2024, s. 131-132).

3.4 Material

Studiens empiriska material utgörs av statliga informationsbroschyrer som riktats till den svenska befolkningen i syfte att informera om hur medborgare bör agera i kris eller krig. Materialet består av tre versioner av *Om kriget kommer* från 1943, 1952 och 1961, se figur 3, samt de moderna motsvarigheterna *Om krisen eller kriget kommer* från 2018 och 2024, se figur 4. Dessa texter analyseras som samhällseliga texter, vilka kan ge insikt i hur idéer, värderingar och föreställningar om samhälle, ansvar och medborgarskap formuleras i olika historiska kontexter (Widén 2024, s. 216). Broschyrerna varierar även i omfång, vilket är relevant för analysen då det påverkar hur utförligt budskap och instruktioner kan formuleras. 1943 års version omfattar 16 sidor, 1952 års version 33 sidor och 1961 års version 48 sidor. De



Figur 3. Omslaget för *Om kriget kommer* broschyrer från 1943, 1952 & 1961.



Figur 4. Omslaget för *Om krisen eller kriget kommer* broschyrer från 2018 & 2024.

moderna versionerna omfattar 2018 års broschyr 19 sidor och 2024 års version 31 sidor. Materialet har samlats in genom flera källor. De äldre versionerna, 1943-1961, har lånats från Anna Lindh-biblioteket, 1961 versionen finns även tillgänglig via Riksarkivets digitala samlingar. De modernare versionerna, 2018 och 2024, har distribuerats till författaren själv, 2024 versionen finns även tillgänglig via Myndigheten för civilt försvars hemsida, både för att beställas hem eller laddas ner. Det är ett strategiskt urval av broschyrer som haft bred spridning i samhället och som riktats till hela befolkningen. Genom att fokusera på broschyrer som distribuerats till samtliga hushåll skapas ett material som är analyserbart över tid och som speglar

statens direkta kommunikation med medborgarna. En konsekvens av detta urval är att andra former av kriskommunikation, såsom kampanjer och utbildningsmaterial, inte inkluderas i analysen. Materialet ger därmed inte en fullständig bild av all statlig kriskommunikation, utan avgränsas till en specifik typ av kommunikation. Materialet kan betraktas som en väletablerad och relevant datakälla, eftersom informationsbroshyrerna producerats av staten och haft en central roll i kommunikationen med medborgarna i frågor som rör kris och beredskap. Samtidigt bör det beaktas att materialet representerar ett perspektiv, vilket innebär att andra tolkningar eller mottagarperspektiv inte fångas i studien.

Broschyerna behöver läsas utifrån sin karaktär som statligt producerade informationsmaterial. De framstår inte som neutrala beskrivningar av kriser, utan som texter formade i ett specifikt kommunikativt sammanhang där staten förmedlar information och samtidigt bidrar till att forma medborgaren. Att materialet är producerat av statliga myndigheter påverkar hur det kan tolkas. Texterna uttrycker ett tydligt avsändarperspektiv där staten formulerar vad som framstår som risker, vilka problem som lyfts fram och hur medborgare förväntas agera. Det innebär att andra perspektiv inte ges utrymme, men det är också just denna ensidighet som gör materialet relevant i relation till studiens syfte. Broschyerna är utformade för att nå hela befolkningen och bär spår av en ambition att påverka hur människor tänker kring och förhåller sig till kriser. De kan därför förstås som

tendentiösa i den meningen att de inte enbart beskriver, utan även riktar och formar mottagarens förståelse. I denna studie betraktas detta inte främst som en begränsning, utan som en utgångspunkt för att analysera hur staten framställer medborgarens roll.

3.5 Forskningsetik

Denna studie bygger på en tolkande analys av statligt producerade texter och gör det därmed aktuellt för forskningsetiska frågor som främst rör hur materialet representeras och ges mening. Analysen riktas mot hur staten framställer medborgaren i kris och krig, vilket innebär att studien inte enbart beskriver materialet, utan också bidrar till att forma förståelsen av det. En implikation av detta är risken för övertolkning. Eftersom analysen syftar till att identifiera underliggande föreställningar och betydelser finns en möjlighet att tillskriva materialet mer sammanhang eller intention än vad som explicit uttrycks. För att hantera detta eftersträvas en tydlig förankring i textmaterialet, där tolkningar grundas i konkreta formuleringar och där gränsen mellan empiriska iakttagelser och analytiska slutsatser hålls synlig. Studien är också ett urval och en avgränsning som påverkar vilka aspekter av statlig kriskommunikation som framträder. Genom att fokusera på informationsbroschyrer riskerar andra uttryck att hamna i bakgrunden. Detta innebär att resultaten bör förstås som en tolkning av ett specifikt material, snarare än en fullständig bild av statens kommunikation. Samtidigt väcker studien frågor om hur statliga texter, som är producerade i syfte att påverka medborgare, bör analyseras och återges. Ambitionen är därför att genomföra analysen på ett transparent och sakligt sätt, där materialets innehåll inte överdrivs, utan tolkas i relation till sitt sammanhang och sitt syfte.

4. Analys

4.1 Beredskap som dynamisk process

I 1943 års broschyr etableras en bild av beredskap som ett gemensamt och ständigt närvarande ansvar, där hela befolkningen förväntas vara redo inför krig. Detta förstärks i formuleringen att beslutet "avser alla och envar" och kräver "medverkan från alla medborgare" (Statens informationsstyrelse 1943, s. 2), vilket placerar ansvar hos hela samhället.

Broschyren är underskriven av Kung Gustav V och statsminister Per Albin Hansson (s. 1).

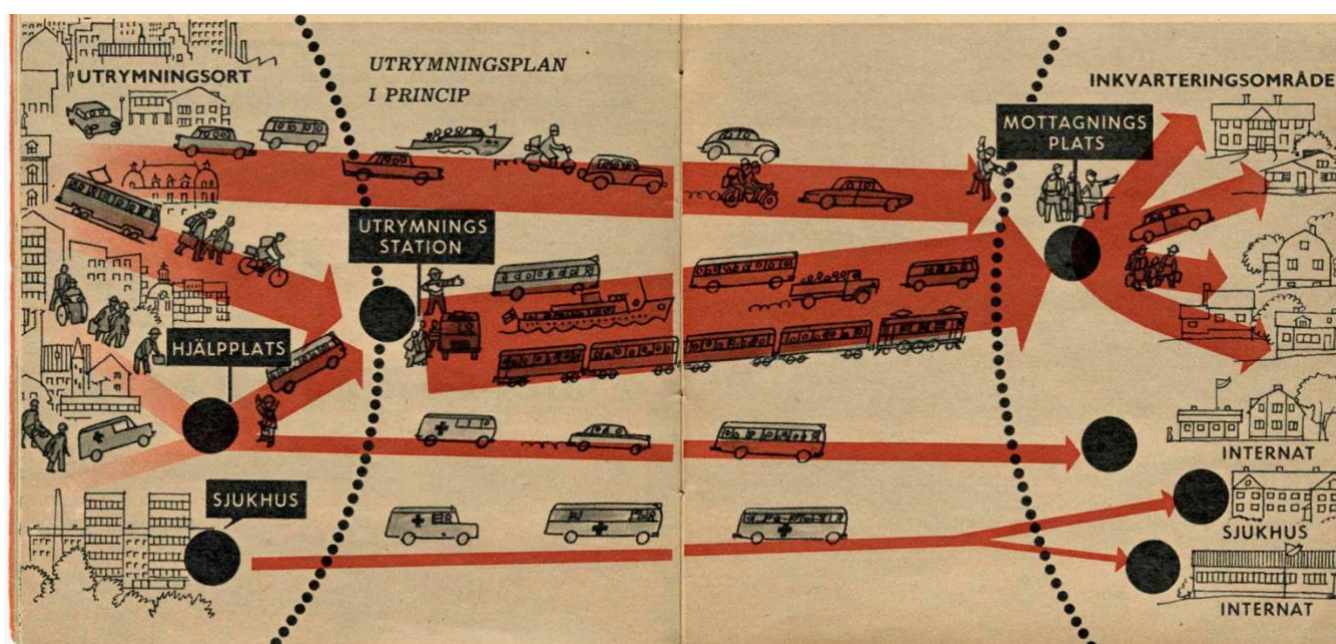
Det etablerar en stark statlig avsändare. Kriget beskrivs både som något som kan komma plötsligt och som något samhället ständigt måste vara redo för, "Angreppet kan komma utan förvarning" (s. 2). Detta skapar en framställning där kriget framstår som både akut och ständigt närvarande, vilket kan tolkas som att staten försöker etablera en mental beredskap där

medborgaren aldrig befinner sig utanför krigets logik. Beredskap konkretiseras genom tydliga uppmaningar i vardagen. Medborgaren ska vara redo att agera direkt, "tag dig fram ... hur som helst, men tag dig fram!" (s. 5), och samtidigt förbereda sig mentalt på scenarier som ockupation. Exempelvis genom att vända sig till hemvärnet även om ockupationen redan skett (s. 5). Detta för kriget nära medborgarens vardag och skapar en kontinuerlig beredskap. Relationen mellan nutid och framtid är tydlig. Framtida krig påverkar hur medborgaren ska agera redan nu. Detta syns i instruktioner om hur man ska bete sig under ockupation, där ett "segt passivt motstånd" ska upprätthållas (s. 9). Krisens utveckling framställs dock inte visuellt, utan genom textens struktur som rör sig från förberedelse till krig och ockupation (s. 2-16). Avsaknaden av illustrationer gör att fokus ligger på normer och instruktioner. Denna framställning etablerar en grund där beredskap förstås som ett kollektivt ansvar, men öppnar också för en utveckling där individens roll kan preciseras ytterligare.

I 1952 års broschyr förskjuts synen på beredskap genom att tydligt placera ansvaret hos individen redan i fredstid. Redan på omslaget visualiseras hotet av en bomb på väg mot en stad (Kungliga Civilförsvarsstyrelsen 1952, s. 1), vilket gör kriget konkret och närvarande. Samtidigt betonas att broschyren gäller Om kriget kommer, inte När (s. 2), vilket kan tolkas som ett sätt att skapa beredskap utan att framkalla panik. Kungen och statministern visar sitt avtryck med signaturer. Dessutom uppmanas läsaren att skriva sitt namn och sin adress (s. 2). Det kan förstås som att beredskap görs personlig och bindande, vilket kan tolkas som ett försök att internalisera statens krav hos individen, där ansvar inte bara åläggs utifrån utan något som individen förväntas identifiera sig med. Kriget beskrivs som ett totalt tillstånd som berör hela samhället. Detta framgår i formuleringar om att varje medborgare, "man som kvinna", ska bidra inom olika delar av samhället (s. 3), samt i beskrivningen av moderna krig genom exempelvis flyganfall och invasion (s.4). Kriget kopplas även till större värden än medborgaren själv, det gäller samhällets bestånd, frihet och framtid (s. 5). På så sätt placeras kriget både nära individens vardag och i ett större sammanhang. Beredskap konkretiseras genom detaljerade instruktioner om vad medborgaren ska göra i olika situationer, förstå larmsignaler (s. 9), skydda sig vid bomb- och atomanfall (s. 10-12), hantera gas och strålning (s. 13) samt genomföra utrymning (s. 14-17). Nutid och framtid binds därmed samman, fredstid blir en förberedelsefas för krig. Krisens utveckling framställs också tydligt genom visuella och pedagogiska element. Diagram över larmsignaler (s. 9) och stegvisa instruktioner för skydd (s. 11-13) gör krisen begriplig som ett tidsförlopp med konkreta handlingssteg.

Samtidigt antyds här en mer utvecklad syn på beredskap som något som byggs upp över tid, vilket får ett ännu tydligare uttryck i den efterföljande broschyren.

I 1961 års broschyr förstärks bilden av beredskap som ett ständigt krav, där varje medborgare kontinuerligt förväntas vara redo att agera. I inledningen, underskriven av kungen och statsministern, riktad "Till Sveriges medborgare" betonar att varje individ måste vara beredd att göra sin insats i det totala försvaret (Kungliga Civilförsvarsstyrelsen 1961, s. 1). Tilltalet med stora D i orden, Du, Din, Ditt och så vidare, förstärker att ansvaret är personligt och direkt riktat till varje medborgare. Kriget beskrivs som ett modernt och totalt tillstånd som påverkar hela samhället. Detta syns i formuleringen "Totalt krig - totalt försvar" (s. 2), där kriget inte framstår som ett undantag utan som något som kräver ständig beredskap. Vilket innebär att gränsen mellan fred och krig suddas ut, och att medborgarens roll blir permanent snarare än situationsbunden. Samtidigt konkretiseras hotet genom beskrivningar av flyganfall, invasioner och psykologisk krigföring, vilket gör kriget närvarande även i fredstid. Beredskap framställs som något som byggs upp över tid genom utbildning, planering och vardagliga förberedelser. Broschyren betonar att skyddsrum anläggs, personal utbildas och att "vi måste vara beredda" (s. 7), vilket tydliggör att beredskap är ett gemensamt och pågående projekt. Nutid och framtid binds därmed samman, fredstid blir en aktiv förberedelsefas för krig. Krisens utveckling framställs tydligt genom visuella element. Diagram över larmsignaler (s. 5), stegvisa instruktioner för hur man ska agera vid larm (s. 10-11) samt kartliknande illustrationer över utrymningens förlopp, se figur 5. De visar krisen som en sekvens av



Figur 5. Karta över utrymningsplan (s. 16-17).

händelser. Broschyren gör därmed kriget begripligt som ett förlopp med tydliga steg, snarare än som en abstrakt händelse. Här framträder beredskap som ett kontinuerligt och samhällsomfattande projekt, vilket senare omformuleras i takt med att hotbilden förändras.

I 2018 års broschyr breddas förståelsen av kris och beredskap till att omfatta fler typer av hot och situationer. Kriser beskrivs inte enbart som krig, utan som ett spektrum av händelser, från naturkatastrofer och extremväder till it-attacker och militära konflikter (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2018, s. 3). Beredskap framställs därmed som något som måste finnas kontinuerligt i vardagen, än som bara en reaktion på ett specifikt krigshot. Samtidigt uppmanas individen att aktivt tänka sig in i möjliga krisscenarier, exempelvis genom frågor som "Vad skulle du göra om din vardag vändes upp och ner?" och "Fundera på vilka risker som kan påverka dig i ditt närområde" (s. 4-5). Detta visar att beredskap inte bara handlar om konkreta åtgärder, utan också om att individen tränar sin handlingsförmåga i förväg och anpassar planen för sin plats eller situation. De praktiska förberedelserna kopplas tydligt till vardagen, framför allt genom checklistor för hemberedskap (s. 10-11), där mat, vatten, värme och kommunikation konkretiseras. I stället för mer direkta instruktioner presenteras här förberedelserna som något individen själv behöver planera och anpassa efter sin situation. Vilket kan tolkas som en förskjutning från en styrande stat till en faciliterande stat där ansvar i högre grad decentraliseras till individen. Krisens utveckling framställs genom pedagogiska och vardagsnära illustrationer, exempelvis hur hushåll förbereder sig eller hur människor agerar vid olika typer av kriser (s. 4-7). Krisen visualiseras som något som påverkar vardagen gradvis, där störningar i samhällsfunktioner leder till konkreta konsekvenser som individen måste hantera. Denna breddade förståelse av kris och beredskap utvecklas vidare i den senaste broschyren, där gränsen mellan vardag och kris blir ännu mindre tydlig.

I 2024 års broschyr framställs kris och krig som något som samhället kontinuerligt måste förbereda sig för. Inledningsvis betonas att "vi lever i en orolig tid" och att hot såsom krig, cyberattacker och terrorism pågår här och nu (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2024, s. 3, 5). Detta skapar en känsla av att beredskap inte är något tillfälligt, utan ett pågående tillstånd. Relationen mellan nutid och framtid suddas därmed ut, kriget framställs inte som något som kan komma, utan något som redan delvis existerar. Samtidigt breddas hotbilden till att inkludera exempelvis extremväder och smittor (s. 5), vilket förstärker bilden av beredskap som något vardagligt och ständigt relevant. När det gäller vardagliga förberedelser uppmanas medborgaren att successivt bygga upp sin beredskap, särskilt genom

hemberedskap för minst en vecka (s. 6, 15). Detta konkretiseras i detaljerade checklistor för vatten, mat, värme och kommunikation (s. 15-18). Uppmaningen att inte skaffa allt på en gång, utan bygga upp beredskapen över tid, förstärker idén om beredskap som en process. Illustrationerna stödjer detta genom att visa stegvisa och konkreta handlingar, exempelvis hur olika skyddsnivåer fungerar vid luftangrepp (s. 13) samt checklistor som visuella instruktioner (s. 15-18). Dessa bilder visualiserar beredskap som något som utvecklas i flera steg snarare än en enskild åtgärd.

4.2 Beredskap som handlingsförmåga på flera nivåer

I 1943 års broschyr konstrueras beredskaps genom ett tydligt samspel mellan individ, stat och samhälle, där medborgaren tilldelas konkret och förpliktande ansvar. Staten framträder som auktoritativ och organiserad, medan medborgaren förväntas bidra aktivt till försvaret. Detta uttrycks i att varje medborgare har skyldigheter och uppgifter att fullgöra (Statens informationsstyrelse 1943, s. 2). Medborgaren förväntas utföra konkreta handlingar, både civila och militära. Det finns en tydlig förväntan på inställelse, disciplin och lojalitet, exempelvis genom uppmaningar att inte bli tillfångatagen och att varje individ är "oumbärlig vid rikets försvar" (s. 5). Samtidigt öppnas möjligheten för civila att delta i strid, vilket antyds genom instruktioner om vapenbruk och krigets lagar (s. 14). Detta kan tolkas som att staten förutsätter att civila kan bli stridande aktörer. Samspelet mellan civila och myndigheter framställs som avgörande, men inte friktionsfritt. Broschyren betonar att myndigheter har en plan även under krig och ockupation (s. 9-12), men också att deras funktion kan förändras. Detta kan tolkas som att medborgaren både ska lita på staten och vara beredd på att ta eget ansvar när systemet inte fungerar fullt ut. Visuellt framställs dock inte detta samspel i bilder, utan enbart genom text. Det finns inga illustrationer av kollektiv handling, vilket gör att relationen mellan individ och stat främst konstrueras språkligt. Samtidigt lämnas detta samspel delvis öppet, vilket möjliggör en utveckling där relationen mellan individ och stat senare preciseras.

I 1952 års broschyr konkretiseras detta samspel genom en tydligare ansvarsfördelning mellan individ och stat, där roller och funktioner definieras mer explicit. Staten etablerar sin auktoritet genom att presentera sig som organiserad och förberedd, exempelvis genom beskrivningar av hur rikets styre och myndigheter fortsätter fungera även under krig (Kungliga Civilförsvarsstyrelsen 1952, s. 6). Samtidigt uppmanas medborgaren att skriva

under med sitt namn (s. 2-3), vilket kan tolkas som ett symboliskt kontrakt där individen förbinder sig att följa statens riktlinjer. Medborgaren tillskrivs ett omfattande ansvar och förväntas agera aktivt i kris. Detta inkluderar att inställa sig vid beredskapslarm (s. 7), förstå sin roll inom totalförsvaret (s. 25) och följa detaljerade instruktioner kring inkallelse, utrustning och uppgifter (s. 26-30). Samhället organiseras i olika funktioner, värnpliktiga, civilförsvarspliktiga, tjänstepliktiga och frivilliga. Vilket tydliggör hur individens handlingsförmåga kopplas till större strukturer. Även civila förväntas bidra aktivt i krigssituationer. Det kan handla om att stödja svenska trupper, motverka fiendens verksamhet och följa myndigheters instruktioner (s. 22-23). Samtidigt regleras detta handlande genom tydliga ramar, där individen ska agera inom statens organiserade försvar. Illustrationerna förstärker denna handlingsdimension. Bilder vid beredskapslarm visar rörelse och brådska, se figur 6. Instruktioner för skydd och utrymning visualiserar konkreta handlingar steg för steg (s. 11-14). Bilderna visar människor som agerar, vilket förstärker budskapet att medborgaren är en aktiv del av krishanteringen. Individens handlingsförmåga binds närmare statens strukturer, vilket ytterligare förstärks i den efterföljande broschyren.



Figur 6. Krigsplacerade rör sig med brådska till inställelseplatsen (s. 7).

I 1961 års broschyr integreras individens handlingar i ännu högre grad i statens organiserade försvar. Staten framträder som organiserad och förberedd, exempelvis genom beskrivningar av rikets styrelse i krig och hur ledningen ska upprätthållas (Kungliga Civilförsvarsstyrelsen 1961, s. 4). Samtidigt används ett inkluderande "vi", vilket signalerar att staten och medborgaren utgör en gemensam enhet (s. 7). Medborgaren tillskrivs ett omfattande ansvar och förväntas agera aktivt i krig. Detta uttrycks tydligt i formuleringen "I krigets stund måste vi mer än annars hjälpas åt, var och en på sin plats och efter sin förmåga" (s. 9). Alla individer har en roll inom totalförsvaret, oavsett om de är militärt eller civilt krigsplacerade. De konkreta handlingarna är detaljerat beskrivna, inställelse vid larm, följa instruktioner, fortsätta sitt arbete om inget annat anges samt delta i samhällsviktiga funktioner (s. 8-11, 25-30). Även civila handlingar betonas, men dessa sker inom organiserade ramar. Medborgaren ska bidra till försörjning, ordning och stöd till samhället, samtidigt som den förväntas vara vaksam mot fienden. Detta förstärks i avsnittet om "motståndssanda" (s. 12-13), där individen instrueras att motverka propaganda och psykologisk krigföring. Här framträder en bredare förståelse av



Figur 7. Stegvis illustration vid beredskapslarm (s. 11)

handling, där även informationshantering och beteende blir en del av försvaret. Illustrationerna förstärker denna handlingsförmåga. Bilder vid beredskapslarm visar både män som rör sig mot inställelseplatser och kvinnor i civila funktioner, vilket visualiserar hur olika roller aktiveras, se figur 7. Bilderna visar tydligt att människor inte bara påverkas av krig, utan aktivt deltar i hanteringen av det. Detta etablerar handlingsförmåga som något kollektivt organiserat, vilket senare omformuleras när fler roller för ansvar inkluderas i beredskapen.

I 2018 års broschyr omformuleras handlingsförmåga som ett delat ansvar mellan individ, samhälle och stat. Staten tydliggör att myndigheter, kommuner och organisationer har ansvar för samhällsfunktioner, men samtidigt att "ansvaret för vårt lands säkerhet och trygghet är gemensamt för alla som bor här" (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2018, s. 3). Detta förstärks ytterligare genom att broschyren finns tillgänglig på flera språk (s. 2), vilket kan tolkas som att staten aktivt försöker nå en bredare befolkning och inkludera även de som föredrar att ta del av information på andra språk än svenska. Medborgaren förväntas utföra konkreta handlingar, men dessa är i hög grad kopplade till egenberedskap och självständighet. Exempelvis uppmanas individen att kunna klara sig själv under en period utan samhällsservice, att ha förråd av nödvändigheter samt att följa myndigheters information och råd i krisituationer (s. 4-5, 10-11, 14-16). Handlingar i kris handlar också om beteende. Att vara källkritisk och motverka falsk information, att agera korrekt vid terrorattentat samt att bidra till samhällets funktion genom sitt arbete inom totalförsvaret (s. 6-9). Detta visar att handlingsförmåga inte enbart är fysisk utan också social och informationsmässig. Illustrationerna förstärker denna bild genom att visa människor i vardagliga situationer där de förbereder sig, samarbetar eller tar ansvar (s. 4-5, 10-11). Det syns ett kollektivt och civilt deltagande, där både familjer och individer agerar inom sina egna livssfärer. Handlingsförmåga breddas från att vara knuten till organiserade strukturer till att också omfatta individens egna initiativ, något som utvecklas vidare i nästa steg.

I 2024 års broschyr utvecklas denna förståelse vidare genom att betona ett ömsesidigt samspel där individens aktiva deltagande framstår som avgörande. Vilket markerar en tydlig normativ förväntan där individen inte bara inkluderas utan också görs ansvarig för samhällets motståndskraft. Staten betonar att myndigheter har ansvar, men att individen också måste bidra. Detta uttrycks explicit i formuleringen "Du är en del av Sveriges beredskap" (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2024, s. 3). Samtidigt breddas ansvaret till hela samhället. Totalförsvarsplikten gäller inte bara svenska medborgare utan även utländska medborgare som bor i Sverige (s. 9), vilket visar att staten inkluderar hela befolkningen i beredskapen. De konkreta handlingar som förväntas av medborgaren är många och varierade. Engagera sig i frivilligorganisationer, gå kurser, ge blod och samarbeta med grannar (s. 6). Även i specifika krissituationer ges tydliga instruktioner, exempelvis vid terrorattentat, blödningar och utrymning (s. 24-25, 19). Medborgaren förväntas alltså vara praktiskt handlingskraftig, inte bara informerad. Samspelet mellan civila och myndigheter framställs som

ömsesidigt. Staten ger information och stöd, men förväntar sig samtidigt att individen klarar sig själv initialt. Detta visar på en balans mellan ansvarsfördelning och självständighet. Illustrationerna förstärker detta genom att visa människor i aktiv handling och samarbete. Exempelvis visas personer som hjälper varandra, de sträcker ut handen för att leda in i skyddsrum, se figur 8. Illustrationerna är även i högre grad inkluderande till personer med olika bakgrunder. I flera bilder framställs individer med varierande etniskt ursprung som en del av samma gemenskap och som aktiva deltagare i beredskapen, se figur 9. Staten vill spegla ett mer mångfacetterat



Figur 8. Medborgare på väg för att ta skydd i skyddsrum (s. 20).

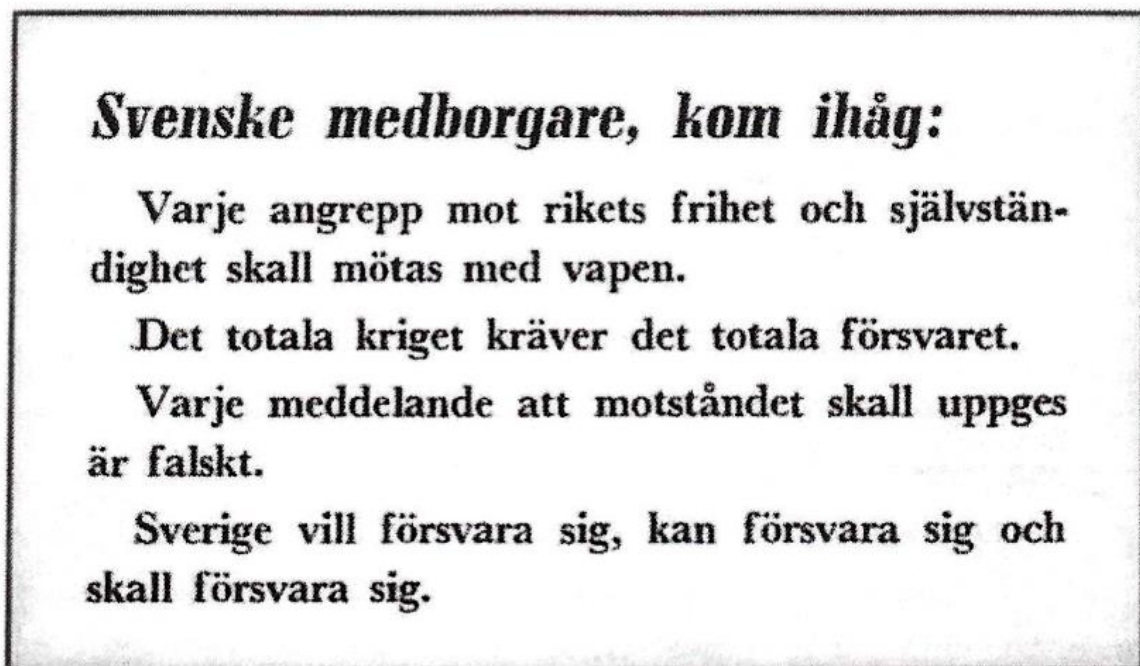


Figur 9. Totalförsvarsplikt, medborgare fortsätter sina jobb som vanligt (s. 9).

samhälle och tydliggöra att beredskap angår alla som bor i Sverige, oavsett bakgrund. Handlingsförmåga framstår till slut som något som både delas och förhandlas mellan olika nivåer, där individens roll blir mer framträdande än tidigare.

4.3 Beredskap som ett mentalt förhållningssätt

I 1943 års broschyr formas en tydlig normativ bild av beredskap, där disciplin, plikt och motståndsvilja står i centrum. Medborgaren uppmanas att inte ge efter för rädsla eller panik, utan att stanna på sin post och fullgöra sina uppgifter (Statens informationsstyrelse 1943, s. 7). Detta framställs inte som ett val, utan som en skyldighet. Centrala normer förstärks genom tydliga budskap, bland annat de två satserna, att motstånd alltid ska göras och att varje meddelande om att ge upp är falskt (s. 3). Dessa kulminerar i den inramade texten, se figur 10, vilket signalerar särskild betydelse och fungerar som ett normativt kärnbudskap. Här skapas en gemensam värdegrund där ansvar, disciplin och lojalitet står i centrum.



Figur 10. Kärnbudskap (s. 12).

Medborgaren framställs tydligt som en aktiv samhällsaktör, inte som en passiv mottagare. Detta syns i uppmaningar att bidra till motstånd, sabotera resurser för fienden och upprätthålla ordning även under ockupation (s. 9). Samtidigt ges kunskap om krigets lagar och om ockupationsmaktens skyldigheter (s. 14-15), vilket kan tolkas som att staten vill stärka medborgarens handlingsförmåga även i extrema situationer. Det kan tyda på att staten förutsätter att även civila kan komma att delta i strid, samtidigt som de ges kunskap om sina rättigheter under ockupation. Illustrationer används inte för att förmedla känslor eller

attityder. I stället sker detta genom språket, där tonläget är uppfordrande och normerande. Detta etablerar ett mentalt ideal som senare utvecklas mot en mer uttalad betoning på individens inre förhållningssätt.

I 1952 års broschyr utvecklas detta ideal genom en tydligare betoning på ansvar, uthållighet och självkontroll. Medborgaren uppmanas att behålla lugnet, följa instruktioner och inte ge efter för panik. Detta blir tydligt i formuleringen att individens liv är värdefullt för landet och inte får "kastas bort" (Kungliga Civilförsvarsstyrelsen 1952, s. 10), vilket kopplar individens existens till nationens behov. Normer och värderingar förstärks genom upprepade budskap om motstånd och uthållighet. Formuleringar om att motstånd inte får uppges och att falska budskap ska ignoreras (s. 21) bidrar till att skapa en gemensam moralisk riktning.

Broschyrens avslutande uppmaningar, att bevara lugnet, hjälpa andra, bistå myndigheter och fortsätta kämpa (s. 35), sammanfattar detta ideal. Medborgaren framställs tydligt som en aktiv och ansvarstagande aktör, inte som en passiv mottagare. Detta syns i uppmaningar att vara vaksam mot propaganda och spioneri (s. 18-19), samt att bidra till samhällets funktion även under krig. Samtidigt framträder en köns dimension i hur beredskap formuleras. Kvinnor inkluderas i totalförsvaret, men deras roll beskrivs främst i termer av stödjande funktioner och ansvar inom försörjning och frivilligorganisationer (s. 32-33). Detta visar att beredskap inte bara handlar om

handling och ansvar, utan också om hur olika grupper positioneras inom samhället. Detta förstärks även i illustrationerna,



Figur 11. Utrymning (s. 14).

exempelvis i bilden av utrymning, se figur 11. Där endast kvinnor, barn, äldre och skadade avbildas. Män i stridande ålder saknas, vilket visuellt etablerar en tydlig rollfördelning. Illustrationen fungerar som instruktion och en normativ bild av hur ansvar fördelas i krig. I stort förstärker illustrationerna det mentala förhållningssättet genom att visa agerande snarare än känslomässig trygghet. Människor avbildas i rörelse, i skydd eller i organiserade situationer. Vilket förmedlar en känsla av kontroll och handlingsberedskap. Beredskap förstärks som ett inre förhållningssätt, vilket ytterligare fördjupas i den efterföljande broschyren.

I 1961 års broschyr kopplas detta mentala förhållningssätt tydligare till hur medborgaren förväntas tänka, känna och agera i kris. Medborgaren uppmanas att vara lugn, rationell och handlingskraftig, vilket tydliggörs i broschyrens avslutning "Bevara Ditt lugn. Lita till Dig själv. Hjälp Dina landsmän. Bistå myndigheterna. Kämpa beslutsamt vidare" (Kungliga Civilförsvarsstyrelsen 1961, s. 48). Detta sammanfattar det ideal som genomsyrar hela broschyren. Normer och värderingar kopplas tydligt till beredskap. Återkommande formuleringar som att Sverige vill, kan och skall försvara sig (s. 3) och att motstånd aldrig får uppges förstärker en kollektiv moral där uthållighet och lojalitet står i centrum. Medborgaren förväntas inte bara agera, utan också tänka och känna på ett visst sätt, med tillit till staten och med ansvar för nationens överlevnad. Detta mentala förhållningssätt utvecklas ytterligare i avsnittet om psykologisk krigföring (s. 12-13), där det framgår att kriget också utspelar sig på ett mentalt plan. Medborgaren ska kunna genomskåda propaganda, kontrollera information och inte bidra till ryktesspridning. Beredskap handlar därmed inte bara om fysiska handlingar, utan också om kunskap, kritiskt tänkande och självkontroll. Illustrationerna förstärker detta genom att visa ordnade och kontrollerade situationer. Människor avbildas när de följer instruktioner eller skyddar sig på rätt sätt, se figur 12. Även i mer komplexa teman, som radioaktiv strålning, används pedagogiska bilder för att skapa förståelse och minska



Figur 12. Skydd mot radioaktiv strålning (s. 32)

osäkerhet. Känslan som förmedlas är inte panik, utan kontroll, disciplin och beredskap. Detta breddar beredskap till att omfatta även kognitiva och emotionella dimensioner, vilket senare omformuleras i en mer reflekterande riktning.

I 2018 års broschyr omformuleras beredskap som ett mentalt förhållningssätt där individens reflektion och omdöme ges större utrymme. Detta syns tydligt i uppmaningar att tänka igenom risker, planera för kriser och vara vaksam mot falsk information (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2018, s. 4-6). Medborgaren förväntas därmed inte bara följa instruktioner, utan aktivt tolka och värdera information. Normer som ansvar, solidaritet och samarbete betonas genom formuleringar om att hjälpa andra och att gemensam vilja är en central resurs i kris (s. 3). Samtidigt uppmanas individen att vara självgående, exempelvis

genom att själv fylla i viktiga kontaktuppgifter och planera sin beredskap (s. 19). Detta tyder på att beredskap kopplas till en idé om den självständiga men samtidigt samhällsorienterade medborgaren. Det mentala förhållningssättet innefattar också en balanserad syn på hot. I stället för starka uppmaningar om att inte tro på propaganda, betonas källkritik och informationsbedömning (s. 6).

Individen förväntas använda eget omdöme snarare än enbart följa instruktioner. Illustrationerna förstärker detta genom att visa lugna och kontrollerade situationer där människor samarbetar, förbereder sig och hanterar kriser på ett ordnat sätt (s. 4-7, 10-11). Samtidigt signalerar



Figur 13. Familjen packar för deras hemberedskap (s. 1).

illustrationerna en bred representation av befolkningen, se figur 13, där olika typer av hushåll synliggörs. Detta bidrar till att framställa beredskap som något som angår alla invånare. Beredskap framställs därmed som en kombination av kunskap, ansvar och mental förberedelse, där individen är en aktiv och reflekterande aktör. Fokus förskjuts från normerande uppmaningar till en mer självständig tolkning av risk, något som utvecklas vidare i den senaste broschyren.

I 2024 års broschyr vidareutvecklas detta genom att betona hur individen förväntas förhålla sig mentalt till en ständigt närvarande osäkerhet. Medborgaren uppmanas att vara beredd, ansvarstagande och mentalt förberedd, men inte panikslagen. Samtidigt skapas en viss allvarskänsla genom formuleringar om att vi måste vara redo för det värsta (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap 2024, s. 5). Värden som ansvar, solidaritet och gemenskap är centrala. Detta uttrycks i formuleringar som "tillsammans stärker vi Sverige" (s. 6) och i uppmaningar om att hjälpa varandra i kris. Staten betonar att samarbete mellan varandra är avgörande, särskilt i situationer där resurser är begränsade. Medborgaren framställs tydligt som en aktiv samhällsaktör. Det handlar inte bara om att ta emot information, utan att agera, reflektera och bidra, exempelvis genom att planera sin egen beredskap, vara källkritisk (s. 22) och hjälpa andra. Illustrationerna förstärker detta genom att visa människor i lugna men handlingskraftiga situationer. Även i potentiellt farliga scenarier, som terrorattentat eller olyckor, framställs individer som kontrollerade och rationella snarare än panikslagna (s. 24-25). Detta signalerar att rätt attityd i kris är lugn och ansvarstagande. Till exempel omslaget

bidrar till denna framställning, se figur 14, där en kvinna i militär uniform synliggörs. Detta



kan även tolkas som en breddning av representationen inom försvaret och som ett sätt att inkludera fler i bilden av vem som bär ansvar i kris och krig. Beredskap framstår därmed som ett förhållningssätt som både är individuellt och gemensamt, där rätt inställning blir en förutsättning för hur kriser hanteras.

Figur 14. Kvinna i uniform (s. 1).

4.4 Sammanfattande analys

Den genomförda analysen visar både tydliga kontinuiteter och förändringar i hur medborgarens roll konstrueras i statlig kriskommunikation över tid.

Kontinuiteter

Trots tydliga förändringar finns flera återkommande drag i hur medborgaren konstrueras. I samtliga broschyrer framställs beredskap som något som angår hela befolkningen, där individens agerande är avgörande för samhällets funktion i kris och krig. Formuleringar som betonar nationellt försvar och kollektivt ansvar återkommer över tid, liksom tilltalet till "Sveriges medborgare", vilket etablerar en direkt relation mellan stat och individ. Vidare kopplas beredskap genomgående till normer om ansvar, lojalitet och deltagande, även om dessa uttrycks på olika sätt i olika perioder. Medborgaren framställs konsekvent som en aktiv aktör, inte som en passiv mottagare av information. Även idén om att kriser kan hanteras genom rätt kunskap och rätt beteende består, där broschyrerna bidrar till att göra hot begripliga och hanterbara. Dessa kontinuiteter visar att statlig kriskommunikation över tid upprätthåller en stabil kärna där medborgaren förväntas bidra till totalförsvaret, oavsett hur detta ansvar konkretiseras.

Förändringar

Samtidigt visar analysen en tydlig förskjutning i hur medborgarens roll formuleras. I de äldre broschyrerna präglas kommunikationen av ett mer auktoritativt tilltal, där ansvar uttrycks som plikt och där staten framträder genom tydliga avsändare, såsom kungen och statsministern. I de modernare versionerna försvinner denna typ av auktoritativ legitimering och ersätts av ett

mer inkluderande och uppmanande språk. Detta hänger samman med en förändring i hur handlingsförmåga förstås. Från att ha varit knuten till fasta instruktioner och tydligt definierade roller utvecklas den till att i högre grad handla om individens eget omdöme, särskilt i frågor som rör informationsbedömning och anpassning till olika krissituationer. Även det visuella materialet förändras, där senare broschyrer i större utsträckning visar samarbete, vardagliga situationer och en mer inkluderande representation av befolkningen. Detta inkluderar både kön och etnisk mångfald, vilket signalerar att beredskap angår fler och ser olika ut beroende på individens position. Samtidigt sker en förskjutning från ett individuellt tilltal, där "Du" står i fokus, till en mer kollektiv identitet formulerad som ett "Vi". Sammantaget pekar dessa förändringar mot en omformulering av medborgaren, från en pliktstyrd mottagare av instruktioner till en mer självständig, reflekterande och delaktig aktör i samhällets beredskap.

5. Slutsatser

Hur konstrueras medborgarens roll i statlig kriskommunikation, och vilka kontinuiteter och förändringar kan identifieras mellan 1943-2024?

Analysen visar att medborgarens roll i statlig kriskommunikation konstrueras som både stabil och föränderlig. Genom samtliga broschyrer framställs medborgaren som en nödvändig del av samhällets beredskap, men hur detta ansvar formuleras förändras över tid. I de äldre broschyrerna (1943-1961) konstrueras medborgaren i första hand som en pliktbunden aktör i ett statligt organiserat försvar, där ansvar tydligt definieras och där handlingsutrymmet i hög grad styrs genom instruktioner. I de modernare broschyrerna (2018-2024) framträder i stället en mer självständig och reflekterande medborgare, som förväntas tolka information, anpassa sitt agerande och bidra till beredskapen utifrån sin egen situation. Samtidigt kvarstår föreställningen om att beredskap är ett gemensamt ansvar mellan individ och samhälle. Studien visar därmed att statlig kriskommunikation inte enbart informerar om hur medborgare ska agera, utan aktivt formar föreställningar om ansvar, handlingsutrymme och relationen mellan individ och stat.

Resultaten påvisar att statlig kriskommunikation inte bara speglar förändrade hotbilder, utan också förändrade ideal kring medborgarskap. Förskjutningen från plikt till självständighet och från auktoritet till delaktighet kan förstås i relation till ett samhälle där tillit, informationsflöden och individens ansvar har förändrats. I ett samtida säkerhetspolitiskt läge

präglad av osäkerhet och informationspåverkan blir detta särskilt relevant. När medborgaren i högre grad förväntas tolka information och agera självständigt ställs också nya krav på både individens förmåga och statens sätt att kommunicera. Detta innebär att kriskommunikationens roll inte bara handlar om att instruera, utan om att skapa förutsättningar för att medborgare ska kunna agera i en föränderlig verklighet.

5.1 Diskussion

Studiens resultat visar att statlig kriskommunikation inte enbart informerar om hur medborgare ska agera i kris och krig, utan också aktivt konstruerar en specifik medborgarroll. Genom analysen framträder en tydlig utveckling där medborgaren i de tidiga broschyrerna formas genom plikt och tydliga instruktioner, medan de senare versionerna i större utsträckning betonar eget omdöme och samarbete. Detta innebär att relationen mellan stat och medborgare förändras från en mer hierarkisk och styrd modell till en mer ömsesidig och deltagande form. I ljuset av beredskapsmodellen blir denna utveckling särskilt tydlig. Beredskap framträder inte som ett statiskt tillstånd, utan som en process där medborgarens roll successivt omformas, från kollektiv plikt till en kombination av individuell handlingsförmåga och mental beredskap. Samtidigt visar resultaten att denna förändring inte innebär ett brott, utan snarare en omformulering av samma grundläggande idé, att medborgaren har ett ansvar för samhällets motståndskraft.

En möjlig tolkning av denna utveckling är att den speglar bredare samhällsförändringar, där relationen mellan individ och kollektiv har omformulerats över tid. Under det kalla kriget präglades samhället i högre grad av kollektiva ideal, där individen förväntades underordna sig statens behov och bidra inom tydligt definierade ramar. I dagens samhälle, som i större utsträckning kännetecknas av individualisering, framträder i stället en medborgare som förväntas vara självständig, reflekterande och ansvarstagande utifrån sin egen situation. Detta kan bidra till att förklara varför de moderna broschyrerna i högre grad betonar eget omdöme och initiativförmåga. Förändringen i hur medborgarrollen konstrueras kan därmed förstås inte enbart som en effekt av förändrade hotbilder, utan också som en anpassning till förändrade samhällsideal kring ansvar.

Resultaten kan också förstås i relation till tidigare forskning om kriskommunikation. Forskning har visat att kommunikation inte enbart överför information utan bidrar till att

skapa mening och påverka hur individer uppfattar risk och ansvar. Denna studie bekräftar dessa insikter genom att visa hur broschyrerna konstruerar medborgaren som en aktiv aktör i krishantering. Samtidigt bidrar studien med ett nytt perspektiv genom att rikta fokus mot hur dessa föreställningar förändras över tid, något som tidigare forskning i mindre utsträckning har undersökt. Där tidigare studier ofta analyserat effekter av kriskommunikation, visar denna studie hur själva budskapen är uppbyggda och hur de formar relationen mellan stat och medborgare. Studien börjar därmed fylla den identifierade forskningsluckan genom att visa att medborgarrollen inte är statisk, utan formas i ett samspel mellan säkerhetspolitiskt läge, samhällsideal och statlig kommunikation.

Något som berörts i lägre utsträckning är studiens generaliserbarhet. Eftersom analysen bygger på ett begränsat antal statliga informationsbroschyrer i en svensk kontext är resultaten i första hand analytiskt generaliserbara snarare än statistiskt generaliserbara. Studien gör inte anspråk på att representera all form av kriskommunikation, men bidrar med teoretiska insikter om hur medborgarrollen kan konstrueras i statliga texter över tid. De mönster som identifieras, särskilt förskjutningen från plikt till självständighet, kan därmed vara relevanta även i andra kontexter där relationen mellan stat och medborgare omförhandlas i ljuset av förändrade hotbilder. Samtidigt bör resultaten tolkas med försiktighet, då andra länder, institutionella sammanhang eller kommunikationsformer kan präglas av andra logiker.

Samtidigt finns det metodologiska aspekter som kan ha påverkat resultaten. Studien bygger på en kvalitativ idéanalys, vilket innebär att tolkningen av materialet spelar en central roll. Även om analysen har genomförts systematiskt finns en risk för att vissa tolkningar påverkas av forskarens egna perspektiv. Vidare innebär avgränsningen till ett begränsat antal broschyrer att andra former av kriskommunikation inte inkluderas, vilket kan påverka studiens räckvidd. Valet av beredskapsmodellen som teoretiskt ramverk har också styrt analysens fokus mot vissa aspekter av materialet, särskilt hur beredskap uttrycks som process, handlingsförmåga och mentalt förhållningssätt. Detta innebär att andra möjliga tolkningar, exempelvis mer policyorienterade eller institutionella perspektiv, hamnar i bakgrunden. Ett alternativt angreppssätt hade varit just en policyanalys, där fokus legat på specifika policydokument och beslutsprocesser. En sådan ansats hade dock i mindre utsträckning fångat de bredare föreställningar om medborgarskap och ansvar som denna studie synliggör.

En ytterligare aspekt som påverkar tolkningen av resultaten är det tidsmässiga glappet mellan de analyserade perioderna. Studien omfattar de broschyrer som distribuerats brett till den svenska befolkningen, vilket innebär att det finns ett uppehåll på 57 år mellan 1961 och 2018. Detta väcker frågor om varför staten under denna period i mindre utsträckning använde denna typ av direkt kommunikation till allmänheten. En möjlig tolkning är att detta speglar en förändrad syn på medborgarens roll. Staten såg i lägre grad behov av att aktivt forma medborgarens beredskap genom omfattande informationsinsatser riktade till hela befolkningen. I stället kan ansvaret ha förskjutits mot institutionella lösningar eller mer specialiserade målgrupper. Att broschyren återintroduceras i ett förändrat säkerhetspolitiskt läge kan därmed tolkas som ett uttryck för att medborgaren åter ges en mer framträdande roll i totalförsvaret. Samtidigt innebär detta glapp att studien inte fångar eventuella gradvisa förändringar som kan ha skett under denna period, vilket är viktigt att beakta vid tolkningen av resultaten.

För yrkesutövningen som officer innebär resultaten en ökad förståelse för hur statlig kommunikation formar individers beredskap och handlingsförmåga. Detta är relevant i praktiken, då effektiv krishantering inte enbart handlar om resurser och planering, utan också om hur människor tolkar sin roll och sitt ansvar i en krissituation.

5.2 Vidare forskning

Resultaten öppnar upp för flera möjliga vägar för vidare forskning. För det första skulle framtida studier kunna bredda det empiriska materialet. Denna studie har avgränsats till informationsbroschyrer som distribuerats till hela befolkningen, vilket möjliggjort jämförelser över tid men samtidigt uteslutit andra former av kriskommunikation. Vidare forskning skulle kunna inkludera exempelvis kampanjer, utbildningsmaterial, digital kommunikation eller myndigheters arbete i sociala medier. Detta skulle ge en mer omfattande bild av hur staten kommunicerar beredskap i olika kanaler och hur budskap anpassas till olika målgrupper. För det andra kan den teoretiska utvecklingen av beredskapsmodellen bidra till vidare forskning. I denna studie har modellen använts för att analysera beredskap som en dynamisk process, som handlingsförmåga på flera nivåer och som ett mentalt förhållningssätt. Samtidigt visar resultaten att dessa dimensioner förändras över tid och i relation till samhällsliga kontexter. Framtida studier skulle kunna vidareutveckla modellen genom att undersöka hur dessa dimensioner samverkar i olika typer av kriser, eller genom att pröva modellen i andra

nationella kontexter. Detta skulle bidra till att både stärka modellens analytiska precision och dess tillämpbarhet i olika sammanhang. För det tredje skulle jämförande studier mellan olika länder kunna ge ytterligare förståelse för hur statlig kriskommunikation formas av politiska system, kulturella normer och historiska erfarenheter. Genom att analysera liknande informationsmaterial i andra länder blir det möjligt att identifiera både nationella särdrag och mer generella mönster i hur medborgarskap och ansvar konstrueras i kris. Slutligen skulle framtida forskning kunna fördjupa analysen av visuella uttryck i kriskommunikation. Denna studie visar att illustrationer förändras över tid och i högre grad speglar inkludering och samarbete i de modernare broschyrerna. En mer systematisk bildanalys skulle kunna undersöka hur visuella representationer bidrar till att forma föreställningar om vilka som ingår i beredskapen och på vilka villkor.

6. Källförteckning

- Bergström, G & Svärd, P. (2018). Idé och ideologianalys. I Boréus, K. & Bergström, G. (red.). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 4. Uppl. Studentlitteratur AB, s. 133-178.
- Bjørnsson, I., Farbøl, R. & Sylvest, C. (2020). Hvis krigen kommer: Forestillinger om fremtiden under den kolde krig. *Kulturstudier* 11(1): s. 33-61.
<https://doi.org/10.7146/ks.v11i1.120780>
- Brommesson, D. & Bengtsson, R. (2019). Staten som kommunikatör - en panelstudie av effekterna av kampanjen *Om krisen eller kriget kommer*. *Kungliga krigsvetenskapsakademins Handlingar och Tidskrift* 4: s. 30-48. <https://kkrrva.se/hot/2019:4/05-brommesson-bengtsson-staten-som-kommunikator.pdf> (Hämtad 2026-03-17).
- Cronqvist, M. (2008). Utrymning i folkhemmet: Kalla kriget, välfärdsidyllen och den svenska försvarskulturen 1961. *Historisk Tidskrift* 3: s. 451-476.
http://www.historisktidskrift.se/ht1/fulltext/2008-3/pdf/HT_2008_3_451-476_cronqvist.pdf (Hämtad 2026-03-17).
- Cronqvist, M. (2009). Det befästa folkhemmet: Kallt krig och varm välfärd i svensk civilförsvarskultur. I Jerneck, M. (red.). *Fred i realpolitikens skugga*. Studentlitteratur AB, s. 169-197.

Ekot (2026). Nu ska Sverige öva massevakuering av civila i krig [Radioprogram]. Sveriges Radio. 15 februari. <https://www.sverigesradio.se/artikel/nu-ska-sverige-ova-massevakuering-av-civila-i-krig> (Hämtad 2026-03-17).

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Sundell, A., Towns, A. & Wängnerud, L. (2024). *Metodpraktikan: Konsten att studera människor, organisationer och samhällen*. 6. Uppl. Norstedts Juridik.

Ford, S. (2023). The new cold war with China and Russia: Same as the old cold war? *Case Western Reserve journal of international law* 55(1-2): s. 423-477.

<https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol55/iss1/16> (Hämtad 2026-03-17).

Försvarsmakten. (2025). *MUST årsöversikt 2025*.

<https://www.forsvarsmakten.se/globalassets/02-om-forsvarsmakten/myndighetsinformation/dokument/aktuellt/nyheter/must-arsoversikt-2025.pdf> (Hämtad 2026-03-17).

Jin, Y., Coombs, W.T., Wang, Y., Meer, T.G.L.A. & Shivers, B.N. (2024a). "Readiness": A keystone concept beyond organizational crisis preparedness and resilience. *Journal of contingencies and crisis management* 32(1): s. 1-14. <https://doi-org.proxy.annalindhbiblioteket.se/10.1111/1468-5973.12546>

Jin, Y., Shivers, B.N., Wang, Y., Coombs, W.T. & Toni, G.L.A. van, d. M. (2024b).

Readiness as a new framework for crisis management: academic-industry integrated expert insights from practitioners and scholars. *Journal of Communication Management* 29 (1): s. 1-16.

<https://www.proquest.com/docview/3174936011?parentSessionId=9dFkjmNOcSw%2BuO0%2BAwR3EpZLCWPI07g8h5UZJL5H7r8%3D&pq-origsite=primo&accountid=8325&sourcetype=Scholarly%20Journals> (Hämtad 2026-03-23).

Kungliga Civilförsvarsstyrelsen (1952). *Om kriget kommer: vägledning för Sveriges medborgare*.

Kungliga Civilförsvarsstyrelsen (1961). *Om kriget kommer: vägledning för Sveriges medborgare*. https://riksarkivet.se/files/2025/09/om-kriget-kommer_1961_endast-utvalda-sidor_web.pdf (Hämtad 2026-04-08).

Lee, Y., Tao, W., Li, J.Q. & Sun, R. (2021). Enhancing employees' knowledge sharing through diversity-oriented leadership and strategic internal communication during the

COVID-19 outbreak. *Journal of knowledge management* 25(6): s. 1526-1549.

<https://doi.org/10.1108/JKM-06-2020-0483>

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2018). *Om krisen eller kriget kommer*.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2024). *Om krisen eller kriget kommer*.

<https://rib.msb.se/filer/pdf/30828.pdf> (Hämtad 2026-04-08).

Nylén, L. (2021). Påbud och efterlevnad: En fråga om effektiv kriskommunikation.

Statsvetenskaplig tidskrift 123(5): s. 223-240.

<https://journals.lub.lu.se/st/article/view/23309/20732> (Hämtad 2026-03-17).

Olofsson, A. (2007). Kriskommunikation i ett heterogent samhälle - lika för alla eller till var och en efter behov? *Sociologisk Forskning* 44(3): s. 6-29.

<https://www.jstor.org/stable/20853550> (Hämtad 2026-03-17).

Statens informationsstyrelse (1943). *Om kriget kommer: vägledning för rikets medborgare i händelse av krig*.

Widén, P. (2024). Kvalitativ textanalys. I Fejes, A. & Thornberg, R. (red.). *Handbok i kvalitativ analys*. 4. Uppl. Liber AB, s. 212-227.